

MATHEMATISCH CENTRUM

2e BOERHAAVESTRAAT 49

AMSTERDAM

STATISTISCHE AFDELING

Leiding: Prof. Dr D. van Dantzig
Chef van de Statistische Consultatie: Prof. Dr J. Hemelrijk

Rapport S 217

(Vertrouwelijk)

Een proef met moderne schilderijen

door

Prof.Dr J. Hemelrijk

1957

1. Inleiding

De vraag, die met behulp van het te beschrijven experiment langs indirecte weg werd onderzocht, is of schilderijen van Karel Appel door experts op het gebied van de hedendaagse schilderkunst en liefhebbers van zijn werk onderscheiden kunnen worden van vrij haastig en zonder uitgebreide voorbereiding door een ander vervaardigde vervalsingen.

Het stellen en onderzoeken van deze vraag vindt zijn oorzak in het bestaan van twee scherp tegengestelde meningen, die inhouden:

- 1) dat Appel een groot kunstenaar is,
- 2) dat wat Appel doet door iedereen, die daarvoor enige moeite neemt, ook gedaan kan worden.

Men kan uiteraard alleen van "kunst" spreken waar het bijzondere uitingen betreft, in die zin, dat niet iedereen daar zonder meer toe in staat is. Bovendien moet de persoonlijkheid van een schilder zozeer in zijn werk vertegenwoordigd zijn, dat het niet mogelijk is zijn werk door een willekeurig persoon, die met kwast en verf om kan gaan, op zodanige wijze te laten namaken, dat de vervalsingen niet meer van originelen te onderscheiden zijn. Immers, indien dit wel kan, is het in letterlijke zin onmogelijk aan de vervalsingen een andere graad van artistieke waarde toe te kennen dan aan de originelen, want anders zou men ze op grond daarvan van de originele kunnen onderscheiden.

Het is, in verband met het bovenstaande, van belang, dat de proefpersonen, die hun medewerking aan een dergelijke proef verlenen, geen leken zijn op het gebied van de hedendaagse schilderkunst, maar deskundigen en liefhebbers daarvan. De selectie van de proefpersonen werd verricht door de heer Sandberg, die de eerste der bovengenoemde meningen aanhangt.

De namen der proefpersonen zijn in bijlage 1 in alfabetische volgorde aangegeven, doch in dit rapport zijn zij - in andere volgorde - door nummers aangeduid. De bedoeling hiervan is te vermijden dat zij, die het er bij deze proef slecht afgebracht hebben, zich door de wijze van rapporteren gekwetst zouden voelen.

De heer van Dantzig, die zich op het tweede standpunt stelt, vervaardigde in samenwerking met zijn dochter en schoonzoon 3 vervalsingen. Dit waren:

- a. Eén copie, min of meer nauwkeurig overeenstemmend met een in overleg met de heer Sandberg uitgezocht origineel,
- b. Twee vrije imitaties, d.w.z. schilderijen geschilderd in de trant van Appel.

Bij een proef als deze dienen allerlei voorzorgen genomen te worden, om psychologische invloeden, die storend kunnen werken te vermijden. Daaronder vallen bijv. bekendheid met een deel der vertoonde stukken en twijfel over het aantal valse, dat eronder aanwezig is. Deze voorzorgen worden verderop beschreven.

De bij de proef gebruikte originelen werden alle op één na ontleend aan de in het Stedelijk Museum aanwezige stukken. Een summiere beschrijving van de stukken, tezamen met een codering in letters, vindt men in bijlage 2; daaronder bevinden zich ook de vervalsingen. Welke dit zijn komt later in dit rapport ter sprake. De beoordeling van de betekenis van de proef-resultaten kan beter gefundeerd worden, indien men daarmee nog niet bekend is.

2. Ophanging van de stukken

Iedere proefpersoon kan op zijn gemak de stukken bezien en de later te vermelden vragen beantwoorden.

De stukken werden daarbij, om systematische invloeden van belichting en volgorde van ophanging te voorkomen, voor iedere proefpersoon opnieuw in een door loting bepaalde volgorde opgehangen. Dit werd aan de proefpersoon medegedeeld, zodat deze wist, dat eventuele vervalsingen niet op een bijv. onopvallende plaats

gehangen waren, doch overal terecht gekomen konden zijn. De stukken werden ook telkens opnieuw door loting genummerd om psychologische beïnvloeding door bepaalde getallen te vermijden.

3. Bekendheid der stukken

De eerste vraag, die gesteld werd was, welke stukken de proefpersoon bekend waren of bekend voorkwamen. Dat de graad der bekendheid van de stukken invloed op de antwoorden op volgende vragen zou uitoefenen, leek niet onaannemelijk. Het aantal stukken, dat de verschillende proefpersonen als bekend aangaven, liep sterk uiteen. Een overzicht hiervan vindt men in tabel 1.

Tabel 1

Bekendheid der vertoonde stukken

(de teller van de breuken geeft het aantal bekende of bekend voorkomende stukken aan, de noemer het aantal vertoonde stukken)

Proefpersonen	fractie bekende stukken
1	7/10
2	3/10
3	2/10
4	1/10
5	0/10
6	5/10
7	7/11
8	8/11
9	8/11
10	9/11
11	0/11

Onder de bij deze vraag aangewezen stukken kwam de copie 9 maal voor. Alleen de beide personen, die geen één stuk kenden, wezen uiteraard ook dit stuk niet aan.

De vrije imitaties waren uiteraard niet bekend. Eén proefpersoon herkende echter in een gedeelte van één der vrije imitaties een schilderij, dat hij goed kende en verklaarde dit stuk daarom tot bekend (en tevens tot vervalsing). Eén andere gaf één der imitaties als bekend op, hetgeen vermoedelijk op een vergissing berustte.

De proefpersonen vallen min of meer in twee groepen uiteen: enerzijds diegenen, die een groot aantal der vertoonde stukken kende (proefpersonen nr 1, 6, 7, 8, 9 en 10) en anderzijds de overigen, voor wie de meeste stukken onbekend waren.

4. Beoordeling van de representativiteit

De tweede vraag, die aan de proefpersoon werd voorgelegd was, of er onder de vertoonde stukken voorkwamen, die om de één of andere reden niet representatief voor Appel geacht werden, bijv. omdat ze zeer zwak geacht werden in vergelijking met de overige stukken of afwijkend van kleur of compositie in vergelijking met aan de proefpersoon bekende doeken van Appel.

Deze vraag had een tweeledig doel. In hoofdzaak diende hij, om de invloed van één of meer "zwakke" maar echte Appels uit te schakelen. Zouden er nl. onder de echte één of meer zijn, die door de proefpersonen unaniem of vrijwel unaniem als zwak ervaren werden, dan zou in een later stadium de neiging aanwezig zijn juist deze doeken als vals aan te wijzen en dit zou de proef nadelig beïnvloeden. Het stellen van deze vraag, vòòr er over valsheid nog één woord gevallen was, maakte het mogelijk dit effect te vermijden. Een bijkomstig doel van de vraag was na te gaan of juist onbekende doeken als niet-representatief aangewezen zouden worden of niet en ook of de vervalsingen vaak niet-representatief genoemd zouden worden.

In bijlage 3 zijn de antwoorden op deze en de volgende vragen in beeld gebracht. De scheve stippellijnen geven aan, welke doeken door welke proefpersonen niet representatief werden genoemd.

Inderdaad waren er enkele doeken, die zeer vaak niet-representatief werden genoemd. Hieronder bijv. P₁ (9/11 niet representatief), V (6/11), DD (8/11), K (4/6) en VK (4/5). Deze doeken hebben daarom, bij de belangrijkste vraag (zie par. 6) een veel geringere rol gespeeld dan de overige.

De meningen der proefpersonen liepen overigens sterk uiteen, zoals blijkt uit de verspreiding der stippellijntjes over het tableau van bijlage 3. Sommige der proefpersonen wezen verder slechts weinig stukken als niet representatief aan (proefpersoon 8 slechts 1/11, no 1 en 11 slechts 2/11) en andere veel (proefpersoon 10 zelfs 8/11).

Ook bleek, dat veel vaker onbekende stukken als niet representatief aangewezen werden dan bekende. In totaal werd 50 maal een doek bekend genoemd en 12 maal tevens niet representatief; van de 65 maal dat een onbekend doek beoordeeld werd, werd daarentegen 34 maal het oordeel "niet representatief" uitgesproken. Dit laatste is meer dan de helft, het eerste minder dan één kwart van het aantal mogelijkheden. Anders gezegd: ruim tweemaal zo vaak werd een onbekend doek niet representatief genoemd als een bekend doek.

Hieruit mag echter niet zonder meer de conclusie getrokken worden, dat de onbekendheid van een doek de oorzaak is van het feit dat het niet representatief geacht wordt. Immers de mogelijkheid, dat het oorzakelijke verband andersom ligt, d.w.z. dat juist enkele doeken van mindere kwaliteit daardoor onbekend zijn gebleven, is ook aanwezig. Een zorgvuldige statistische analyse van de gegevens, waarbij de antwoorden voor ieder der doeken apart geanalyseerd werden - waardoor kwaliteitsverschillen geëlimineerd worden - toont aan, dat het beschikbare materiaal geen reden geeft om aan te nemen, dat bij beschouwing der doeken afzonderlijk, de al of niet bekendheid een merkbare invloed uitoefent op de beoordeling van de representativiteit. Het tegendeel is echter evenmin aangetoond en enkele der proefpersonen wekten wel sterk de indruk, dat deze invloed bij hen wel aanwezig was.

Samenvattend: hoewel een duidelijk positief verband blijkt te bestaan tussen onbekendheid van een doek en "niet-representativiteit", is geen definitief antwoord te geven op de vraag, waardoor dit verband ontstaat. Het onderzoek was ook niet op de beantwoording van die vraag gericht.

Opvallend was verder, dat twee van de drie valse doeken dit deel van de proef even goed doorstonden als de meeste echte.

5. De eerste vraag over valsheid

De volgende vraag luidde:

"Zijn er, naar Uw mening, onder de aan U vertoonde stukken ook valse, d.w.z. schilderijen, die, ook al dragen zij de signatuur K. Appel, door andere hand dan die van Appel zijn vervaardigd?"

Hierbij werden geen inlichtingen verschaft over het aantal valse stukken, zodat in principe ieder aantal aangewezen kon worden. Tevens werd de proefpersonen verzocht de overwegingen aan te geven, die hen tot hun uitspraak brachten en hun graad van zekerheid aan te geven.

De op deze wijze geschapen situatie doet enigszins denken aan de in de praktijk vaak voorkomende, wanneer de echtheid van een doek beoordeeld moet worden. Psychologische invloeden kunnen hier hun werking nog doen gelden. Zo zei één der proefpersonen, dat hij eigenlijk geneigd zou zijn alle vertoonde doeken vals te verklaren, maar dat dit hem wel al te onwaarschijnlijk voorkwamen. Deze psychologische factoren werden later (bij de volgende vraag nl.) uitgeschakeld.

De antwoorden op deze vraag zijn in bijlage 3 door middel van sterretjes (*) aangegeven. (De dubbele sterretjes ** hebben betrekking op de volgende vraag).

In het ideale geval, dat de proefpersonen inderdaad in staat zijn de valse doeken van de echte te onderscheiden, zouden deze sterretjes zich duidelijk in drie regels van het tableau van bijlage 3 moeten concentreren, nl. in de bij de valse doeken behorende regels. In dat geval zou de tweede in par. 1 genoemde mening ondubbelzinnig weerlegd zijn.

Dit is echter geenszins het geval. Men vindt de sterretjes over het gehele tableau verspreid. Er zijn zelfs slechts twee stukken, die geen enkele keer vals genoemd zijn in dit stadium, nl. M (0/11) en PP (0/5).

Een overzicht van het aantal valsverklaringen vindt men in tabel 2 in afnemende volgorde.

Tabel 2

Aantal valsverklaringen onder alle vertoonde stukken, zonder inlichtingen (de teller van de breuk geeft het aantal malen "vals" verklaard aan, de noemer het aantal malen vertoond)

stuk	fractie valsverklaringen
VK	4/5
P ₂	5/11
V	4/11
K	2/6
DD	3/11
P ₁ }	2/11
A }	2/11
P ₃ }	1/11
D }	1/11
KV }	1/11
PP	0/5
M	0/11

Het is uit deze tabel duidelijk, dat het oordeel geenszins eensluidend was en dat er heel wat verkeerde valsverklaringen gegeven zijn. Een verdere bespreking van deze resultaten volgt later.

Een tweede vraag, die zich hier voordoet is, of men geneigd is in het bijzonder de eerst niet representatief genoemde stukken nu vals te noemen. Het ligt voor de hand dit te veronderstellen en de uitkomsten bevestigen dit. Uit bijlage 3 valt nl. op te maken, dat van de 72 maal dat een stuk als representatief aanvaard werd, slechts 6 maal het oordeel "vals" uitgesproken werd,

terwijl dit aantal onder de 43 maal "niet representatief" 19 bedroeg. De fracties bedragen dus $6/72 = 0,083$ enerzijds en $19/43 = 0,44$ anderzijds. Werd dus minder dan één op de tien der representatief genoemde stukken vals genoemd, dit was bij de niet representatief genoemde bijna de helft. De conclusie, dat de genoemde neiging bestaat, is dus gerechtvaardigd te achten en hiermede werd dan ook bij de volgende vraag rekening gehouden.

Een moeilijkheid van dezelfde aard als de aan het einde van de vorige paragraaf vermelde doet zich hier niet voor, daar ons in dit geval met zekerheid bekend is, welke doeken vals zijn en welke echt. Wij kunnen dus de valse doeken uitschakelen en alleen bij de echte nagaan of er een verband tussen de uitspraken "niet representatief" en "vals" bestaat. Bij weglating van de valse stukken blijkt, dat van 53 representatief genoemde echte stukken slechts 3 vals genoemd werden en van 35 niet representatief genoemde echte stukken 12. Er is dus ook bij de echte stukken een duidelijk verband tussen deze twee kwalificaties.

6. De tweede vraag over valsheid

Vervolgens kwam de belangrijkste vraag aan de orde. Deze had opnieuw betrekking op valsheid, maar nu werd de inlichting verstrekt, hoeveel valse stukken er onder de vertoonde voorkwamen (zonder specificatie of het copieën of vrije imitaties waren). Deze inlichting schakelt de psychologische onzekerheidsfactoren, die gewoonlijk bij de beoordeling van een stuk bestaan, uit. Uit de eerste in par. 1 genoemde mening volgt noodzakelijkerwijze, dat onder deze omstandigheden de valse stukken van de echte te onderscheiden moeten zijn. En zeker is dit het geval, indien bovendien gezorgd wordt dat de proef niet bedorven wordt door de aanwezigheid van zwakke of afwijkende originelen.

In verband met dit laatste werden bij de proefpersonen 2, 3, 4, 5 en 11, die slechts weinig der vertoonde stukken van vroeger kenden, de door hen als niet representatief aangewezen stukken weggezet. Bij de overige proefpersonen, die wel veel stukken kenden, kon dit niet gedaan worden, omdat er dan slechts zeer weinig bekende stukken overbleven (immers juist onbekende stukken werden

niet representatief genoemd) en onder die weinige onbekende stukken waren dan uiteraard juist de imitaties, zodat deze reeds op grond van hun onbekendheid aangewezen zouden worden. Bij deze proefpersonen werden daarom alle onbekende stukken weggezet. Onder de bekende bleef dan alleen de copie als valse over (op één enkel reeds in par. 3 gesignaleerd geval na, waarin een gedeelte van een doek herkend werd).

Proefpersoon nr 6 maakte op deze regel een uitzondering: bij hem werden om bijzondere redenen geen stukken verwijderd.

Steeds werd het juiste aantal nog aanwezige valse doeken aan de proefpersoon opgegeven.

Het resultaat van dit deel van de proef is in tabel 3 samengevat, weer in afnemende volgorde van de fractie vals-bevindingen.

Tabel 3

Aantal valsverklaringen onder niet weggezette stukken, met inlichtingen (de teller van de breuk geeft het aantal malen "vals" verklaard aan, de noemer het aantal malen vertoond)

stuk	fractie valsverklaringen
VK	1/2
P ₂	2/7
P ₁	1/4
DD	1/5
V	1/7
KV } D } M }	2/11
P ₃ } A }	2/11
	2/11
	1/10
	1/10
K	0/3
PP	0/5

Evenals bij de vorige vraag bleken dus bij deze de meningen sterk uiteen te lopen. Van de 11 doeken werden er slechts twee geen enkele maal vals genoemd. Verdere bespreking der resultaten volgt nog.

7. De laatste vraag: copie of imitatie?

Tenslotte werd in die gevallen, waarin zich onder de bij de vorige vraag vertoonde doeken zowel één of twee vrije imitaties als de copie bevonden, de inlichting verschaft, hoeveel van deze beide soorten er waren met verzoek deze aan te wijzen. Deze vraag werd aan 6 van de 11 proefpersonen gesteld.

Het eerste, wat bij de beantwoording van deze vraag opviel was, dat de nieuwe inlichtingen geen verandering van betekenis meer brachten in de antwoorden op de vorige vraag, d.w.z. dat het oordeel, welke stukken vals waren door deze inlichting over de aard der valsheid niet beïnvloed werd. Eén proefpersoon, nr. 11, begon te weifelen waar het de copie betrof en wees nog twee stukken, naast de reeds bij de vorige vraag aangewezen, als mogelijke copieën aan. Een ander, nr. 10, die bij de vorige vraag niet had kunnen beslissen en tussen drie stukken bleef twijfelen, terwijl er twee valse aangewezen moesten worden, wees nu wel twee stukken aan. Deze bijkomstige veranderingen zijn niet in bijlage 3 verwerkt; de vorige vraag werd als de belangrijkste beschouwd.

Dat de informatie, die bij deze vraag verschaft werd, weinig steun aan de proefpersonen verschaft, bleek ook uit het feit, dat deze vraag slechts één maal juist werd beantwoord. Onder de 13 antwoorden, die door de 6 hierbij betrokken proefpersonen gegeven werden, hadden er 7 betrekking op echte stukken; deze antwoorden zijn weinig interessant. Van de 4 antwoorden, die op valse stukken betrekking hadden, was er één juist. In één geval, proefpersoon nr. 5, waarbij twee valse stukken beoordeeld werden, werd juist de copie een imitatie genoemd en de imitatie een copie.

8. De argumentatie

Aan de proefpersonen werd ook gevraagd hun antwoorden kort toe te lichten en de graad van zekerheid aan te geven, die zij eraan toekenden. De bedoeling daarvan was na te gaan, of er een verschil in argumentatie en in graad van zekerheid zou bestaan tussen juiste en onjuiste antwoorden. Hiervan bleek echter niets.

In de regel gaven de proefpersonen uiting aan onzekerheid. In totaal werd slechts 9 maal (waarvan 4 maal door één proefpersoon, nr 2) een stuk met grote stelligheid als vals aangewezen. Van deze antwoorden waren er 7 fout, daar zij echte stukken betroffen. Eén der twee juiste antwoorden had betrekking op een vrije imitatie, waarvan een gedeelte werd herkend (vergeleijk ook par. 2) en één had betrekking op de copie, die echter (met zekerheid) een vrije imitatie werd genoemd. Het is dus geenszins zo, dat juist de met stelligheid gegeven antwoorden juist zijn. Verder werden nog door enkele proefpersonen doeken aangewezen die zij stellig voor echt hielden (zie bijlage 3). Onder de 7 doeken, waarbij dit geschiedde, bevonden zich 2 der drie valse.

Wat de bij de antwoorden gegeven commentaren op de doeken betreft, daarvan geven wij hieronder een vrijwel volledig, zij het enigszins verkort, overzicht. De geciteerde beoordelingen zijn uiteraard bijna alle negatief van karakter, daar zij gewoonlijk gegeven werden als redenen voor niet-representativiteit of voor twijfel aan de echtheid van het betrokken stuk.

- P₁. "Vormgeving van ogen, neus en poten is te illustratief; uitdrukkingloos beeld, hetgeen bij Appel zelden voorkomt."
"Zou ik eerder aan Constant toegeschreven hebben; het beest is te driedimensionaal voor Appel."
"Zeker niet vals naar mijn mening."
"Meer in de trant bijv. van Van Heel."
"Zwak."
"Slecht."
"Knullig schetsje."
"Goor van kleur."
"Te zwak van kleur en expressie."
- P₂. "Kleur goed (soms fraai); vormgeving zwak; vormloos dier, dat niet in vlakken of lijnen is opgelost."
"De kop van de kat is vrij ongedecideerd; een te zoete genuanceerde kleur en een te weinig boven de anecdote uitgekomen voorstelling; wel "Appelesk", maar niet van de hand van Appel."

- "Zeker niet vals naar mijn mening."
- "Gedeelten te onzeker; de kleur is niet fraai; de kop is prachtig."
- "Slecht schilderij, onklaar van uitbeelding."
- "Miserabel, troebel."
- "De kat is goed; raar ding, maar er zit iets goeds in."
- P₃. "Het zwakste schilderij dat overblijft. Enkele onderdelen zijn - in tegenstelling tot het interessante geheel - slecht van oplossing en van een onzekere schilderwijze."
- "Zeker niet vals naar mijn mening."
- "Mist voor mij de gedecideerdheid van Appel; vooral in de kleur komt mij de nuancering (het tonalistische element) verzwakkend voor."
- "Zwak schilderij; hele slechte Appel of copie."
- "Sterk van compositie; zou aan de echtheid nooit getwijfeld hebben."
- "Miserabel, troebel; ik weet dat dit schilderij echt is, maar zou het liefst (voor Appel's naam) ook vals noemen."
- "Goed".
- D. "Ben eigenlijk geneigd alleen dit stuk echt te noemen."
- "Het eerste paars, dat ik bij Appel zie."
- "Kleur heeft niet het raffinement van Appel; de compositie mist spanning - is leeg - de lijn mist spanning."
- "Twijfelachtig, te zeer geconstrueerd; kan copie zijn."
- "Sterk van compositie; zou aan de echtheid nooit getwijfeld hebben."
- "Grover van opbouw dan in mijn herinnering."
- "Lila kleur vreemd."
- "Goed."
- V. "Kleur vreemd."
- "Ik vind de datering vreemd."
- "Het schilderij komt mij te "magertjes" voor; ik vind ook de compositie niet sterk en niet erg karakteristiek; mis spontaniteit en durf."
- "Zeker echt; ik ken het."

- "Te ijl."
- "Vreemd voor jaartal '51."
- "Kleur valt eruit (viel direct op); heel slecht stuk."
- A. "Kan toch ook niet van Appel zijn, vooral de kleur klopt niet."
- "Een beetje achterdocht; als 't vals is, dan is het later geschilderd."
- "Het zwakste stuk van alle; kleur heeft niet het raffinement van Appel, de compositie mist spanning - is leeg - de lijn mist spanning."
- "Niet representatief vanwege de kleur, maar wel echt; flink geschilderd."
- "Slechte factuur, weinig explosief en expressief."
- "Is van een vent, die wat kan."
- K.V. "Veel slappe details, totaal-indruk: vals; slappe vormen; er komen veel elementen in voor die Appel naar mijn mening zo niet gedaan zou hebben."
- "De gelijke "roden" met de gele strepen doen mij aan de echtheid twijfelen."
- "Echt; ik ken het stuk."
- "Sterk van compositie, zou aan de echtheid nooit getwijfeld hebben."
- "Ken ik als een Appel, maar toch twijfel."
- "Stuk van mindere kwaliteit."
- M. "De kriebeligheid doet mij valsheid vermoeden."
- "Kon een copie zijn."
- "Zou vals kunnen zijn."
- "Compositie rommelig en klein van opvatting."
- "Slecht van kwaliteit."
- DD. "Zwakke Appel; te veel gesmeerd en te weinig expressie; vermoedelijk wel van zijn hand."
- "Onklare constructie; rommelig."
- "Geen voldoende spanning, beetje dof, voor mij niet expressief."
- "Chaotisch; zeker vals; slecht schilderij."
- "Ontypisch van kleur."
- "Compositie rommelig."
- "Twijfelachtig."

- K. "Geen voldoende spanning, beetje dof, voor mij niet expressief."
"Zou ik nooit voor een Appel houden omdat deze stijl (het eerder lineaire dan colorische ervan) mij niet bekend is - overigens waardeer ik het wel."
"De kleur heeft niet het raffinement van Appel; de compositie mist spanning - is leeg - de lijn mist spanning."
"Zwak en slap van lijn en kleur; een slechte Appel of een copie."
- PP. "De blauwe kleur wat te hard; ken ik als een Appel, maar toch twijfel."
"Heel goed."
- VK. "Vals - samenstelling gegapt van een ander schilderij - zie briefkaart-reproductie."
"Dit doek "behoeft" niet door Appel geschilderd te zijn; zwakker dan de andere."
"Rammelt en dichtgesmeerd, troebel; gebrek aan gevoel voor kleurverdeling."
"Compositie rommelig."
"Veel beter dan sommige andere, maar wel een hoop kouwe drukte."

9. De valse stukken

Het is, naar ons toeschijnt, vrijwel onmogelijk om uit de in de vorige paragrafen beschreven beoordelingen tot een betrouwbare conclusie te komen over de echtheid of valsheid der beoordeelde stukken. De oordelen lopen daarvoor tezeer uiteen, zowel wat de aanwijzingen van valse stukken betreft als de commentaren op de stukken afzonderlijk. In beide opzichten zijn zeer veel tegenstrijdige antwoorden gegeven.

Het is echter niettemin opvallend, dat in de tabellen 2 en 3 de twee stukken VK en P₂ beide bovenaan staan. Dit zijn de twee vrije imitaties. Hoewel het oordeel over de valsheid verre van eensluidend is komen deze twee toch het eerst in aanmerking om als vals beschouwd te worden. Niettemin kan een dergelijk

resultaat ook zeer goed toevallig verkregen worden.

Dit valt als volgt in te zien. Indien men uit de 12 stukken, waaronder 3 valse, deze valse op zuiver toevallige wijze zou willen isoleren, zou men er eenvoudig 3 stukken uit loten. De kans, dat men dan onder de 3 uitgelote stukken 2 of zelfs alle 3 valse zou aantreffen, is ongeveer gelijk aan $1/8$. Overtuigend is dit resultaat dus niet.

Toch kan men zich niet aan de indruk onttrekken, dat vooral V_K de proef niet heeft doorstaan. Dit stuk werd slechts aan 5 proefpersonen vertoond, waarvan er 4 het voor vals verklaarden.*) P_2 doorstond de proef beter; in feite vrijwel even goed als een aantal der echte stukken. De commentaren op P_2 waren ook van dezelfde aard als bij echte stukken en men treft er ook de tegenstrijdigheden aan, die bij de echte stukken voorkomen.

Anderzijds blijkt duidelijk, dat de copie - stuk D - de proef goed heeft doorstaan, in feite even goed als de echte stukken. Het werd slechts twee maal als vals aangewezen en één van deze beide malen werd het dan nog een vrije imitatie genoemd op grond van de compositie, die wel van Appel is. Verschillende echte stukken werden vaker voor vals versleten.

Het is blijkbaar zonder excessieve moeite mogelijk een stuk van Appel zeer bedriegelijk te copiëren. Voor vrije imitatie kan dit niet bewezen doch evenmin weerlegd geacht worden.

10. Conclusies

De conclusie, die wij op grond van het voorafgaande kunnen trekken is, dat van beide in par. 1 genoemde standpunten het eerste (dat Appel een groot kunstenaar is) geen ondersteuning vindt in de uitkomsten van het experiment, doch het tweede (dat iedereen, die daarvoor enige moeite neemt, dit ook kan) wel.

*) De mislukking van deze imitatie is vermoedelijk te wijten aan het feit, dat hij gedurende de loop van het experiment te haastig werd vervaardigd.

Immers enerzijds is er geen sprake van, dat de proefpersonen een duidelijk onderscheid konden maken tussen de echte en de valse stukken - en dat zou nodig zijn geweest om standpunt 1 te ondersteunen. Anderzijds wordt steun verleend aan standpunt 2 door het feit, dat de copie de proef zeer goed heeft doorstaan. Het vervaardigen van vrije imitaties is, naar zich laat aanzien, moeilijker en minder goed geslaagd. Dit op zichzelf is echter niet voldoende om daaruit steun voor standpunt 1 te ontleen, ten eerste, omdat het verschil met de echte stukken geenszins overtuigend is gebleken, terwijl bovendien getrouw imiteren ook vrijwel onmogelijk is voor sommige niet-kunst-uitingen, zoals handschrift en amateurtekeningen.

Het experiment toont derhalve wel aan, dat het namaken van "Appels" aanzienlijk gemakkelijker is dan de meeste der proefpersonen blijkens hun uitlatingen dachten - hetgeen ernstig te denken geeft in verband met de in par. 1 kort uiteengezette redenering. Het is echter niet zonder meer uitgesloten dat dit ook zou gelden voor schilders, die in niet-moderne stijl schilderen en die wel door beide in par. 1 genoemde partijen als kunstenaars worden aanvaard. Over die - aanvullende - vraag kan dit experiment geen uitsluitel geven.

Bijlage 1

Proefpersonen

De heer van Eyck,

" " de Gruyter,

" " Jaffé,

" " van Kasteel,

" " Kersten,

" " Lataster,

" " Martinet,

" " Sandberg,

Mevrouw Sandberg,

de heer Schwagerman,

Professor Wenkebach.

Bijlage 2

De gebruikte schilderijen

<u>Code</u>	<u>Formaat</u>	<u>Voorstelling</u>
P ₁	klein	poes
P ₂	middelmatig	twee kinderen met een poes
P ₃	lang, horizontaal	poes met langgerekte hals
D	middelmatig	kind met wijdopen mond
V	klein	twee vogels vliegend boven een landschap
A	groot	onbekend
KV	groot	kind met hoepel in de hand en een dier
M	middelmatig	kinderfeest
DD	klein	onduidelijk
K	groot	gele koe (?)
PP	middelmatig	menselijke figuur
VK	middelmatig	verschillende dieren

Bijlage 3

De aan de proefpersonen vertoonde stukken en hun oordeel daarover

	proefpersoon nr										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
P ₁	*						**				*
P ₂	*			* ***	**	*	*		*		
P ₃	**			*				?			
D			?		* ***			?	**	?	
V		*		* ***			*				*
A		* ***	?		*						
KV		* ***	?					?			**
M			?			**		?		?	**
DD		*				*				*	**
K					*	*					
PP										?	
VK							* ***	*	*	*	

= niet vertoond.

= niet representatief genoemd.

= met grote stelligheid en nadruk echt genoemd.

? = kon niet tot een uitspraak komen.

* = als vals beoordeeld (zonder gegevens over het aantal valse).

** = als vals uitgezocht uit de met aangegeven stukken (na wegzetten van de overige), waarbij het aantal valse stukken bekend was.